

A hetvenéves Ján Botík köszöntése

Dr. Ján Botík professzor, a szlovák néprajztudomány kiemelkedő alakja, a Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagja egy igen sikeres életpálya újabb fordulópontjához érkezett. 1938. november 13-án született Gorna Mitropolja faluban, Bulgáriában. Szülei a második világháború után, az 1940-es évek végén repatriáltak a bulgáriai szlovák diaszpórából az akkori Csehszlovákiába.

Kitelepített magyar család elhagyott portájára kerültek Nagysalló (Tekovské Lužany) közelében, ahol a még gyermek Janko először ismerkedett a magyar szóval. Iskolai, egyetemi tanulmányainak befejezése után a pozsonyi egyetem néprajzi tanszékén kezdte el kutatói, oktatói pályafutását (1963–1967), majd a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetében folytatta évtizedekig (1968–1988).

Mi 1969. októberében ismertük meg egymást a Szovjet Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének Ungváron tartott ún. Összszövetségi Néprajzi Konferenciáján, ahol intézetünk kiküldetésében mindketten előadást tartottunk ékes orosz nyelven. Ján Botík fő kutatási területe akkoriban még a szlovák népi építészet és a hagyományos családforma, rokonsági rendszer volt. A konferenciát követő autóbuzos kiránduláson, a Turja-völgyi néprajzi objektumok (házak, csűrök, aborák és árbcos szénaboglyák, ágasbogas osztrók és szénaszárító állványok) fényképezése közben derült ki, hogy szlovák kollégánk tud néhány szót magyarul. Oroszul folyamatosabban fejezte ki magát, de az orosz társalgásban megmi voltunk járatlanok Filep Antallal, s a hozzánk csatlakozott két NDK-s német kollégával. Ott ismerkedtünk össze Ion Vladutiú, erdélyi (marosludasi) származású román kollégánkkal (aki kiválóan beszélt magyarul) és néhány bolgár és lengyel pályatársunkkal is. Idestova negyven esztendeje annak, hogy megismerkedünk és összebarátkoztunk.

Talán ennek a megismerkedésnek is szerepe volt abban, hogy Ján Botík a következő évben magyar nyelvtanfolyamon fejlesztette tovább akkor még hiányos nyelvtudását, majd a Szlovák és a Magyar Tudományos Akadémia közötti egyezmény keretében hosszú tanulmányútra érkezett Budapestre. Az Akadémia Néprajzi Intézetében én vállaltam a patronálását, segítettem neki ügyei intézésében. Úgy adódott, hogy az MTA abban a házban bérelt számára szobát, amelyikben mi lakunk a családdal. Így aztán nemcsak az intézetben, de azon kívül is sokat voltunk együtt és Janko Botík egyre jobban értette a magyart szóban és írásban. Néhányszor néprajzi gyűjtőútra is sikerült kocsit szereznem, s együtt látogattuk meg a Pilis-hegység szlovák falvait. Egy-egy alkalommal Lami Istvánval kirándultak Acsára (Galga-völgy) és alföldi jellegű szlovák településekre. Akkor ismerkedett meg Krupa Andrásval is!

Az MTA Néprajzi Intézetének első számú feladata akkoriban a *Magyar Néprajzi Lexikon* megírása volt, amin Ortutay Gyula vezetésével dolgozott az egész kollektíva. A fiatal Jan Botíkot nagyon érdekelték, mind a *Magyar Néprajzi Atlasz*, mind a *Magyar Néprajzi Lexikon* tervezeti, kivitelezésének munkálatai. Sokat kérdezett a lokális, regionális keretű, sok terepmunkát igénylő néprajzi vállalkozásokról is. Főként a „palóc monográfia” tervezetéről és a Börzsöny-hegység vidékén végzett terepmunkáról tudtam tájékoztatni. Első hosszabb néprajzi olvasmánya magyar nyelven Kósa László és Szemerkenyi

Ágnes: *Apáról fiúra* című könyve volt. Ennek a könyvnek a felfogása, az egész Kárpát-medencére, a teljes magyar nyelvterületre kiterjedő keretezése, a néphagyományok és a nemzeti kultúra kapcsolódásait felmutató törekvése nagyon megragadta. Érzekelte, hogy a néprajzi jelenségvilág kutatását hiba lenne országhatárokhöz kötni. Helyesebb a politikai határokon túllépve, egy-egy etnikum egész nyelvterületére kiterjeszteni, s az együtt élő népek, nyelvek szoros kapcsolatrendszerét, folytonos kölcsönhatását szem előtt tartva megvalósítani. Már az 1970-es évek elején felkeltették érdeklődését a Kriterion kiadásában megjelent magyar néprajzi könyvek és az Újvidéki Egyetemen kiadott Hungarológiai Közlemények. Már akkor megfogalmazta, hogy hasonló néprajzi kutatásokat kell végezni a Magyarországon, a Vajdaságban, illetve Romániában, a Kárpátalján, Bulgáriában és Amerikában élő szlovák közösségek körében, s hasonló kiadványok szükségesek azok etnikus kultúrájáról, nyelvi sajátágairól is.

Ján Botík mindig világosan látta, hogy a nemzetiségek, etnikai és nemzeti kisebbségek kutatása olyan tudományos érdek, amelytől idegen minden nemzeti elfogultság és előítéletesség. A külföldön élő szlovákság és a Csehszlovákiában élő nemzeti kisebbségek néprajzi kutatását egyaránt fontosnak, ugyanazon irányzat, tudományos törekvés két egymást feltételező, egymást kiegészítő felének tartotta. Kezdetől fogva ez a nyitott gondolkodás volt közöttünk a rokonszenv és a barátság alapja, legfőbb tényezője. Janko barátom a szlovákiai nemzetiségek, köztük a magyarok néprajzi kutatására már az 1970-es években is hatással tudott lenni. A SAV Národopisné Ustav tudományos titkáráként ő fogadta az akadémiai csereegyezmény keretében szlovákiai tanulmányútra érkező magyar kollégák többségét. Nekem is ő volt a mentorom az 1972-ben egész Dél-Szlovákiára kiterjedő, majd az 1978-ban, 1979-ben és 1980-ban a történeti Gömör megyére korlátozott terepkutatásaim hivatali ügyintézésében. Figyelme nem korlátozódott az adminisztrációra. Emlékezetes baráti gesztusa volt, amikor saját kocsijával egész napos kirándulást tett velem a szenci tavak érintésével Nagyszombatba, ahol akkor már idősödő, de még kertészkedő, palántanevelő szüleinek is bemutatott, majd a Kiskárpátokon átkelve a Búrmezőre. Végül Malacka és a habán hagyományú Nagylévárt megtekintését követően, Dévényen át tértünk vissza Pozsonyba. 1979-80-ban Ján Botík és Méry Margit (aki akkor az akadémiai intézet alkalmazásában állt) szervezte Szlovákiában – én pedig Magyarországon –, a Dunaszerdahelyen 1980-ban megtartott első szlovák–magyar („bilaterális”) néprajzi konferenciát. Az ott elhangzott előadásokból egy-egy szlovák és magyar nyelvű kötetet jelentetett meg a pozsonyi néprajzi intézet az említett szervezők szerkesztésében. A *Magyar Néprajzi Lexikon* megjelent kötetei láttán határozta el Ján Botík hasonló szlovák vállalkozás elindítását, melynek motorja, szerzője és 1988-ig vezető szerkesztője volt (*Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska* 1–2. Bratislava, 1995).

Az 1980-as évek első felében, amikor már az ELTE Néprajzi Intézetében dolgoztam, találkozásunk megritkultak. Néha-néha a békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Konferencián vagy még távolabb (pl. Szuzdalban a SIEF II. kongresszusán) találkoztunk. 1988-ban Ján Botík is elhagyta az akadémiai intézetet. Előbb a turócszentmártoni Néprajzi Múzeum igazgatóságának terhére vette magára (1989–1990), majd Pozsonyba került a Szlovák Nemzeti Múzeum Történeti Múzeumába, ahol létrehozta a Horvát Kultúra Dokumentációját, s néhány évig a Szlovákia határain kívül élő szlovákság kutatásának szakmai referense volt. Már előbb is Ján Siráckyyval, a vajdasági származású történésszel dolgoztak együtt a *Slováci vo svete* két vaskos kötetén (Martin, 1980). Botík az 1970–80-as években szívós terepmunkásként felkereste a magyarországi, vajdasági, szlavóniai, romániai, bulgáriai szlovák falvak többségét, s kutatásainak eredményeiről számos publikációban

számolt be (Lásd például: *Slováci v Bulharsku*. Bratislava 1994). Ezeket követően távolabbi utakra is vállalkozott, s tanulmányozta az Argentínában, majd az Egyesült Államokban élő szlovák diaszpórák életét. A pampák vidékén élő szlovák csoporthoz személyes szálak, rokon kapcsolatok fűzik, ami előnyt jelentett az ottani szlovák közösségek életének leírásában, történetének, akkulturációjának, etnokulturális idomulásának feltárásában. Ezt a vállalkozást örökölte meg egyik kiváló, könyv méretű közösségtanulmánya (*Slováci v argentínskom Chacu. Historický a etnokultúrny vývin pestovateľov bavlny*. Bratislava 2002).

Még intézeti éveiben kezdeményezte a Hont vármegye északi részén folyó néprajzi kutatást. Az általa szerkesztett vastos tanulmánykötetben (*Hont. Tradicije ľudovej kultúry*. Martin 1988) a népi építészet és lakáskultúra nagy fejezetét dolgozta ki. 1985-ben publikálta Alsó- és Felső-Boca lakáskultúrájáról első jelentős tanulmányát (Zborník SNM, Etnografia 26. Martin), s e nyaralóhelyeül, vidéki otthonául választott faluról, annak közösségi életéről, hagyományos anyagi kultúrájáról nemrégiben már egy gazdagon dokumentált lokális néprajzi monográfiát is megjelentetett (*Vyšná a Nižná Boca. Vlastivedná monografia*. Bratislava 2004). Döntően saját terepmunkára, fényképfelvételeire és műszaki felvételeire alapozott népi építészeti tanulmányait betetőzte egy angol nyelven kiadott kötet (*Folk Architecture in Slovakia*. Bratislava, 1998). Ez a kötet Európa népi építészeti örökségének feltárásához is fontos hozzájárulás és nyomdai kivitele folytán is egyik ékköve a szlovák néprajzi könyvkiadásnak. Számunkra fontos forrásmunka, hiszen gazdag és eredeti anyagot mutat be Dél-Szlovákia magyarlakta vidékeiről, településeiről. Említést érdemel, hogy tekintettel van magyar szerzők (pl. Bakó Ferenc, Balassa M. Iván, Filep Antal, Szabó István) műveire, s nélkülözhetetlen anyagot közöl a Magas-Felföld népi építészetének történeti értékű objektumairól.

Ján Botík kutatási területe az 1980-90-es években tovább bővült, s egyre többet foglalkozott Szlovákia néptörténetével, az ország nemzeti, etnikai közösségeinek hagyományos kultúrájával, az etnicitás elméleti kérdéseivel és fogalomtárával. 1991–2005 között a horvát kultúra és a határon túli szlovákok kutatásának dokumentációs központját vezette a Szlovák Nemzeti Múzeum Történeti Múzeumában Pozsonyban. Fogalommagyarázatait kezdetben konferenciákon, később egyetemi oktatóként adta elő. Előbb, az 1990-es években a pozsonyi egyetem néprajzi intézetének docense, majd 2001-ben az újonnan alapított nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Néprajzi Tanszékének professzora lett. Évek óta ott tartja sikeres kurzusait Szlovákia népességének etnikai térszerkezetéről, etnikai képének történeti változásáról, folyamatos alakulásának szakaszairól. Az utóbbi évtizedben két jeles monográfiát szentelt ennek a tematikának. Egyik a régen érlelődő könyv a szlovákiai horvátok településeiről, kolonizációjáról, néphagyományainak és identitásának sajátos vonásairól (*Slovenskí Chorváti. Etnokultúrny vývin z pohľadu spoločenskovedných poznatkov*. Bratislava 2001). A kötet elemzi a horvát nemzeti közösség társadalmi tagoltságát a rendi korszakban, behatóan foglalkozik a nyelvvaltozatok kérdésével. Az anyagi kultúra és a társadalmi szerkezet bemutatása után bő teret szentel a társadalmi és a naptári, ünnepi szokások, a szövegfolklor, sőt a zenefolklor helyi jellegzetességeinek is. A könyv belső borítóján egy Magyarországon számon sem tartott színes nyomat látható 1850-ből, rajta Pozsony vidéki magyar és horvát pár népviseletben. A magyar férfi bőgatyában, a horvát nő *abronicával* (vízhordó rúddal) a vállán. A meglepően gazdag bibliográfia magyar nyelven megjelent tételeket is tartalmaz – Acsádytól Vargyas Lajosig –, s jól tükrözi a szerző két évtizedes munkásságát e tárgyban.

Végül szólni kell Ján Botík professzor legutóbb megjelent könyvéről is (*Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a*

zahraničných Slovákov. Bratislava 2007). Ebben a művében összefoglalja mindazt az ismeretanyagot, amit a szlovák néprajzi és történeti irodalom alapján fontosnak tart elmondani Szlovákia kisebb-nagyobb népeinek, néptörzseinek, etnikumainak (szlovákok, magyarok, németek, csehek, zsidók, ruszinok és ukránok, lengyelek, horvátok, szerbek, bulgárok, cigányok) történetéről, településvidékeiről, néphagyományainak jellegéről és a többi néppel való együttéléséről, interetnikus kapcsolatairól. Az egyik magyar recenziens, Liszka József megállapítása szerint a szakmai objektívitas, a nemzeti tolerancia könyve ez az összegzés, mely alkalmas arra, hogy többoldalú párbeszéd kiindulópontja legyen. Említeni kell, hogy a könyvben elhelyezett térképvázlatok és a hátsó borítón látható nemzeti térkép (1851 Karl von Czoerning nyomán) meggyőzően szemléltetik ennek a történeti és geográfiai régióknak a multietnikus jellegét.

Ján Botíkot a valóság hűségese dokumentálására, pontos felmutatására, az igazság keresésére való törekvése avatja korunk egyik kiemelkedő európai etnológusává Szlovákia határán belül és azon kívül is. Gondolkodásának nyitottsága, egyetemességre és tárgyilagosságra törekvése minden publikációjában szembetűnő. Szerencsémnek tartom, hogy már közel negyven esztendeje ismerhetem, és jó barátomnak tudhatom. Közel negyven éve követem egyre jobban kiteljesedő munkásságát, egyre emelkedő pályáivét, csodálhatom töretlen munkakedvét, ismerhetem meg újabb és újabb könyveit. Most, amikor szívemből gratulálok Neki a megtett úthoz, a pálya csúcsát jelképező jubileumhoz, igaz barátsággal kívánok az elkövetkező évekre, évtizedekre is jó egészséget és nagyon sok örömet a munkában és a családban.

Janko Botík barátom Isten éltessen!

Paládi-Kovács Attila